

La darrera plana

Escrits sobre el final de la vida

Coordinat per Irene Yúfera

Escrits de l'alumnat del Taller d'Esriptura Autobiogràfica de la Universitat Sènior del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, il·lustrats per set joves il·lustradores.

Octaedro
Editorial

COL·LEGI OFICIAL DE DOCTORS
I LLICENCIATS EN FILOSOFIA I LLETRES
I EN CIÈNCIES DE CATALUNYA
El Col·legi de docents
i professionals de la cultura

La darrera plana. Escrits sobre el final de la vida

Primera edició: febrer de 2022

© Irene Yúfera Gómez (coord.)

© D'aquesta edició:

Ediciones Octaedro, S.L.
Bailèn, 5 - 08010 Barcelona
Tel.: 93 246 40 02
Email: octaedro@octaedro.com
Web: www.octaedro.com

Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de Catalunya
Rambla de Catalunya, 8. pral - 08007 Barcelona
Tel.: 933 17 04 28
Email: octaedro@octaedro.com
Web: www.cdl.cat

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions previstes a la llei. Dirigeixi's a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessita fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra.

ISBN: 978-84-19023-65-0

Dipòsit legal: B 2111-2022

Impressió: Ulzama
Impressió sobre paper ecològic

Impressió a la UE - Printed in EU

Per a les persones que han mort a les residències
durant la pandèmia de Covid-19, i per a les seves famílies.

Índex

- 8 Irene Yúfera. *Escriure i compartir*
- 10 Reflexionem**
11 Pepita Quer. *Carta oberta. Tremp desembre 2020*
16 Teresa Eudaldo. *Vellesa*
20 Lola Abelló. *Vellesa té la “s” de saviesa*
- 23 Escrivim**
24 Rosa Gurrera. *L'última plana*
31 Francheska Salut. *Laberinto de palabras*
- 34 Desitgem**
35 Glòria Pujol. *Quan arribi l'hivern*
38 Guillermina González. *Si pogués triar*
41 Joan Anton Pinyol. *I, demà, què?*
(*Locàs de l'home fàbrica*)
45 Consol Cid, *Ahir, ara i sempre*
- 50 Ficcionem**
51 José Ángel Aretxaga. *Remedios*
55 Josep Jarque. *La vellesa, un acudit de mal gust?*
- 62 Recordem**
63 Natàlia Camí. *Etapa final (La vellesa de la mare)*
67 Paquita Ruiz. *Un acabado perfecto*
70 Jesús Rupérez *El último suspiro*
74 Carmen Garay. *El amor es vida*
- 78 Anem vivint**
79 Margarita Bonino. *Cambios*
82 Jaume Carbonell. *La renovació constant de la vida*
86 Mª Jesús Bárcena, *Viure, viure fins a l'últim alè!*
89 Isabel Francesch. *Vellesa amb v de vida*
92 Mª Dolors Camps. *Carta oberta a Isabel*
95 Laura Leoz. *La última aventura*
- 99 Per acabar, conversem**

Escriure i compartir

Irene Yúfera

Al desembre de 2020 ens connectem per a la darrera classe de l'any del Taller d'Esriptura Autobiogràfica que s'imparteix dins el programa de la Universitat Sènior del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya. És un taller presencial, però fa mesos que el fem per videoconferència. La Lola es connecta des de Tremp. A la residència d'avis de la capital del Pallars hi estan morint moltes persones grans a causa de la covid-19. Moren soles. Moren sense poder acomiadar-se de la família. Moren sobtadament. Moren sense que els familiars i amics els puguin acomiadar com cal. Moren deixant darrere desconsol i culpa. La Pepita es connecta des de l'hospital. Està ingressada per la covid-19. La seva mare acaba de morir a causa de la mateixa malaltia.

En aquest context, ens connectem vol dir molt més que fem clic en un enllaç per poder tenir accés a la classe. Ens connectem vol dir ens comuniquem, contactem amb les nostres pors i la nostra ràbia, amb les nostres febleses i forteses. Vol dir: ens acompanyem, compartim. Vol dir que l'escriptura continua funcionant com a generadora de comunitat en aquest moment en el qual la pandèmia està desintegrant la comunitat. Escrivim, ens llegim i teixim vincles.

Arran del que anem parlant durant la classe -el que ens fa sentir la situació que estem vivint, marcada per aquesta malaltia que s'acarnissa amb les persones grans-, acabo proposant una tasca d'escriptura per continuar sentint-nos en companyia durant les vacances de Nadal: escrivim sobre com voldríem que fos la darrera etapa de la nostra vida. És només una proposta, per a qui en tingui ganes; soc conscient que no és un tema senzill d'abordar.

La resposta que m'arriba és bella, lluminosa, diversa, rica. Al gener de 2021 compartim els primers escrits. Els llegim. Se n'escriuen de nous. Els textos ressonen els uns en els altres. Fan xarxa, fem xarxa.

Aplego els escrits, vint-i-un. Els ordeno. N'hi ha que constitueixen reflexions sobre la vellesa i el lloc que li donem en la nostra societat. N'hi ha que lliguen el pas del temps amb la pròpia escriptura. D'altres, expressen desitjos per al futur. Un parell fan servir l'eina de la ficció, un camí infal·lible per a indagar en la realitat humana. Alguns reconstrueixen finals de vida, morts de persones estimades on podem emmirallar-nos sense neguit. Finalment, uns quants presenten la vellesa com un temps de vida plena. De fet, tots els escrits són testimonis d'un mateix fet: el final de la vida és part de la vida, una part de la vida de ple dret.

Les autores i els autors dels textos són sèniors, persones amb molta experiència; cal escoltar el que tenen a dir, sobre aquest tema i sobre qualsevol altre. Cal que arribi a d'altres persones. Potser, penso a punt d'iniciar-se la primavera, algú ben jove, des d'un altre moment de la vida, voldria llegir aquests textos i plasmar la seva lectura en imatges. Les il·lustracions acompanyarien els escrits i dialogarien amb ells. Un espai de diàleg intergeneracional; no n'hi ha gaires i ens calen. Set joves il·lustradores accepten la proposta i es posen a la feina amb talent i emoció. Per realitzar la seva obra han elaborat i han recreat espais i vivències que han trobat en els escrits; d'alguna manera, a partir del seu propi bagatge, s'han aproximat a la darrera etapa de la vida. Del que per a elles ha suposat aquesta experiència en parlen en el text que tanca el volum que teniu a les mans.

Aquest treball és fruit del compromís de moltes persones. Hem fet vincles. Hem construït comunitat. Ara volem ampliar-la, que us hi afegiu vosaltres. Esperem que gaudiu dels escrits i de les il·lustracions, i que us toquin i us transformin, com a nosaltres.

Reflexionem

Carta oberta. Tremp, desembre 2020

Josepa Quer

Benvolguda:

M'adreço a la teva persona, fins ara directora de la residència de gent gran de Tremp, en un esforç de comprensió i de posar-me en el teu lloc, que no envejo en absolut. Sàpigues que allò que has pogut arribar a viure, davant les situacions canviants del fenomen de la pandèmia des del teu punt de mira, és quelcom que m'atrau com un focus d'interrogació transcendent. Em permeto, en aquesta carta, establir un monòleg de pensaments desordenats, dialogant amb sentiments, intuïcions i altres productes de la nostra condició humana, sense altra pretensió que obrir un debat.

Comencem.

És un calidoscopi. És una gynkama. És un camí amb inici i final: és la vida. Una casa amb finestres a cada costat des d'on es veuen diferents escenaris que poden semblar contradictoris. Només sortint a fora de la casa es pot copsar la totalitat i l'harmonia del conjunt. Cal travessar fronteres. Les universalment acceptades, la concepció, el naixement i la mort. Més enllà, qui sap qui ho sap? Per exemple, el patrimoni immaterial, s'esvaeix? O perdura a través de magnituds diferents de l'espai/temps? O potser cavalca per damunt de sensibilitats més desenvolupades?

Fa temps em va venir al pensament una idea: I si cada un de nosaltres no som sinó subunitats d'un organisme superior, més gran, potent, poderós, intel·ligent...? Així com les mitocondries, part essencial de la cèl·lula destinada a la producció d'energia que, si bé són indispensables, no són sinó una part especialitzada de la mateixa cèl·lula, una part. Jo en dic "la teoria de la mitocondria". I si nosaltres fóssim les mitocondries d'un supraorganisme que no veiem però del qual formem part? Com s'organitzaria el conjunt en un cosmos? Potser en aquest mateix cosmos?

Les persones inconscients serien com cèl·lules tu-

morals que van sense ordre ni concert (o sembla). A mida que es té més consciència, les unitats més evolucionades participarien en l'harmonia de l'Univers amb un sentit definit. Si aprofundim en aquesta direcció, no gaire enllà veurem sorgir la moral, la conveniència de fer el Bé, que no és altra cosa que vibrar en la direcció del conjunt superior. Si el concepte superior s'identifica amb la paraula Déu i això facilita les coses al comportament de les unitats simples (mitocòndria, cèl·lula, persona), benvingut sigui el concepte així batejat. No em fa cap nosa.

Continuem.

La prepotència de voler ser com Déu, en paraules de la Bíblia, va portar-nos a perdre el Paradís. Bonica metàfora. Quan un ésser animal ha acomplert el seu cicle vital, comença la involució: les funcions reproductores s'aturen, posteriorment cauen les dents, els ossos grinyolen, les funcions cognitives s'amollen a les necessitats actualitzades i el conjunt de l'organisme es prepara per la mort. No és cap catàstrofe, és l'acompliment d'un cicle.

Però hi ha cicles que no han estat respectats pels nous déus. Hem volgut anul·lar i fins i tot invertir el sentit del cicle de la vida, empesos per un suposat sentit del progrés que, en algunes ocasions, als meus ulls, no és altra cosa que un conjunt d'accions contra-natura, artificials i sense expectatives d'auténtica millora.

Aplicat al domini de la durada de la vida humana podríem parlar de l'eutanàsia i l'antieutanàsia, ja que hem inventat recursos per vèncer la mort, i moltes persones que després del seixanta anys han tingut un contratemps de salut important han estat reviscolades artificialment. I s'ha explicat que aquesta situació repetida en milions de persones significa un avenç de la ciència i de la intel·ligència humanes i li hem dit progrés. L'enemic és a dins. Nosaltres hem creat el monstre contranatural de l'antieutanàsia i el veiem com a bo, i el simètric com a dolent, i embolica que fa fort.

Fins aquí tenint en compte la funció individual de la persona. Però la unitat humana, per entendre'ns, passa les fronteres físiques de l'individu i continua en la seva interacció amb altres unitats. Es relaciona. Interactua. I el conjunt forma una supraunitat social que al seu torn també té unes funcions

determinades; altrament, si no té funcions, o no les realitza, és d'esperar que la pròpia natura les eliminarà. O bé l'organització la mantindrà artificialment per servir a altres interessos, i ja hi som!

Arriba un moment en què el progrés es desfà dels seus propis resultats i el que havia estat un gran trofeu esdevé poc més que un munt de runa. Actualment tenim munts de runa escampats per tots els continents, en forma d'elements obsolets, excedents d'estocs, subproductes sòlids o en forma líquida o gasosa que no veiem però respirem.

Hi ha un punt crucial en el fil conductor del progrés, aplicat a les persones, i és quan es desdibuixen les fronteres entre els subjectes i els objectes. Quan es canvia d'objectiu i les persones deixen de pertànyer a la seva pròpia essència i passen a ocupar el lloc de coses, o ni tan sols això, de resultat econòmic, de números, de guanys, d'eines del poder. Es deslliga la producció de les necessitats reals. Són camins del progrés que parteixen de decisions humanes, que es pot determinar on comencen i no pas on arribaran.

Saltem a allò que fa al cas.

Tenim els magatzems plens a vessar d'estocs sense altre objectiu que seguir, com els hàsters, fent anar la roda del consum, d'objectes i de serveis que hem establert com necessaris pels vells: medicaments, tractaments, ajudes tècniques, també atenció personalitzada als in-vàlids, etc. És un nínxol de negoci de proporcions gegantines que utilitza com a matèria primera unitats de subproductes... Gran engany que la societat es fa a si mateixa. Vilment es substitueix el valor de la persona com a subjecte pel valor de la mateixa unitat esdevinguda objecte, cosa. Condició necessària però no suficient. Estic convençuda que les necessitats reals dels vells creixen cap a una dimensió que vibra en una altra ona: l'afecte, el tacte, el menjar basat no tant en la dietètica com en el simbolisme de la pròpia història viscuda, els sentiments que brollen de la interacció entre persones, la percepció d'un entorn afí. Naps i cols.

Com podem garantir que els nostres avis, els de les residències i els altres, puguin mantenir la condició de subjecte, de persones, fins al final dels seus dies en aquest planeta? I quins son els seus dies: els que els correspondria per la natura o bé els afegits per la ciència i el progrés?

Hi ha algun altre aspecte que em resisteixo a deixar córrer:

Podem llegir les mateixes catàstrofes “naturals” com una resposta a agressions infringides a la Natura per part del gènere humà. La natura com a subjecte còsmic. L'acumulació d'accions en contra de les lleis de la naturalesa que aporta als homes diners i poder, els elements actualment deificats.

Anem acabant.

Diu la madrastra de la Blancaneus al seu mirallet: -“Hi ha alguna més bonica que jo? (Sisplau, no em trenqueu el mirall!)”. Tot excepte encarar la finitud de front. Estendre la consciència d'identitat als descendents, acceptar les lleis de la natura. Mirar-nos el melic del nostre petit món, vet ací el que és políticament correcte. Què toca fer a nivell planetari?

Gràcies per dedicar un temps a les digressions més amunt enfilades, que pots utilitzar per al debat si ho estimes adient. Desitjo que el batibull creat amb la pandèmia sigui a fi de bé a tots els nivells.

Cordialment i atenta,
Pepita Quer

Vellea

Teresa Eudaldo

Passegen a l'hora del sol. El més afortunats -quina enveja!- van en parella. Ella i ell. Amb pas curt, pausat, però ferm. Alguns caminen agafats de la ma, i d'altres, amb el braç d'ella recolzat en el d'ell, en la posició de sempre, com han passejat des que estan junts, ara ja fa molts anys. Conversa animada, o en silenci -tant se val- van fent camí, sense anar enlloc, només passegen a l'hora del sol.

Algunes parelles, però, són menys afortunades. Una cadira per l'un, mentre l'empeny l'altre, per poder passejar plegats... a l'hora del sol. I s'aturaran potser, per seure en un banc del passeig o de la plaça, per parlar una estona asseguts de costat... mentre prenen el sol.

També n'hi ha, però, que caminen sols. El pas, més o menys segur... depèn. Alguns s'ajuden amb un bastó, i d'altres, (les dones, sobretot) van amb un carret de la compra, que més que per anar a comprar els serveix d'ajut per conservar el precari equilibri de la marxa. Però no els importa la dificultat. Surten igualment a caminar, a passejar... a l'hora del sol.

Impossible de predir cap a on van, ni tan sols d'imaginar si el seu camí té un destí final ben planificat... Potser van a trobar-se amb els seus companys de "quinta", per jugar a la petanca, fer un cafè, o fer petar la xerrada... O, senzillament, caminen per no quedar-se quietes. Qui ho sap...

També hi ha qui passeja amb una altra persona al costat, una companyia diferent. Aquí també hi ha categories. Els més afortunats surten a passejar -també a l'hora del sol- però, a més de l'escalfor del dia assolellat, reben també l'escalf d'un fill o d'una filla. El pas, més o menys ràpid, més o menys segur. La conversa més o menys alegre..., però amb mirades, gestos, signes inequívocs de la complicitat del vincle familiar.

I l'altra categoria: els menys afortunats passegen també amb algú al costat. Amb un cuidador o cuidadora, que te cura d'ells, i així no estan sols. Però aquí no s'hi veuen, en ge-

neral, ni gestos ni vincles estrets. Alguns caminen parlant, amb converses més o menys animades. Però n'hi ha d'altres, en canvi, que van passejant d'esma, aliens l'un de l'altre. Mentre l'un va pendent del mòbil, l'altre té la mirada perduda, sense llússor als ulls, i el pensament... ves a saber on li ha quedat el pensament... perdut en el temps...

Tots passen sota l'escalfor del mateix sol. Tots compleixen amb els requisits que demana la definició estricta del diccionari: "Vellesa: Últim període de la vida d'una persona, quan té una edat avançada". Però cadascú viu una realitat diferent.

Per tant, quan un contempla la vellesa des de lluny, des del carrer, i veu tantes possibilitats, tantes realitats, es fa inevitable que sorgeixen preguntes sobre la definició del diccionari:

Què es vol dir amb "edat avançada"? És només un número...? I si és així, quin seria...? Tampoc resulta fàcil de definir (i menys de saber) quin és -o serà- "l'últim període de la vida d'una persona". Així doncs, sembla que tot queda en l'aire, i que la definició, lluny de ser precisa, seria més aviat "indigna" -podríem dir- d'una definició de diccionari.

Arribats a aquest punt, el més adequat seria, potser, fiar-se més de la intuïció que de les definicions.

És evident que el pas del temps ho deteriora tot: els metalls es rovellen, els engranatges s'encallen, les teules es desfan i els teulats s'enfonsen... "No hi ha res que duri sempre", diu el refrany. Un bon manteniment endarrereix el final, però no el pot evitar.

Els éssers vius no queden al marge del deteriorament. I el cos humà tampoc se'n salva. Amb el pas del temps la pell s'arruga, l'esquelet es contrau, les articulacions es gasten, i els ossos es fan més fràgils... sense mencionar el desgast que també pateixen els òrgans interns que fan les funcions més vitals per la supervivència. Aquests són els senyals externs que avisen que hom ha entrat a "l'últim període de la vida", independentment del número concret que estableixi la seva "edat avançada". I com que el desgast no és uniforme per a tothom, i depèn, no només del temps de vida, sinó de múltiples factors no ben coneguts encara, cadascú nota l'entrada a l'etapa de vellesa en moments diferents i de maneres diferents. Però el

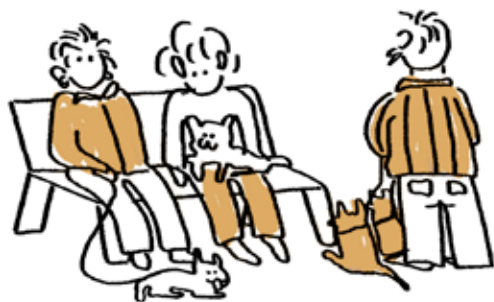
que tots voldriem, crec que seria -sense cap por a equivocar-me- poder arribar-hi amb unes facultats físiques i mentals prou bones, com per poder viure bé aquest “últim període de la vida”. Perquè, desenganyem-nos, tothom sap -i seria il·lús no pensar-hi- que al final d'aquesta etapa hi trobarem la porta que s'obre només en una direcció, cap al camí del no retorn.

Pel que a mi respecta, sé que estic en primera línia -per allò que en diuen “lleï de vida”- perquè ara ja no em queda ningú al davant. Però això és un fet que, ara com ara, no em fa perdre la son. En aquests moments estic en perfectes condicions, i segurament per això, el que em pugui succeir en un futur més o menys proper no és un tema que m'acovardeixi.

La mort en si mateixa no m'espanta. Sé que és inevitable, que ens tocarà a tots, i que forma part de la vida. He vist la mort de prop diverses vegades, però per sort, unes morts sempre plàcides i sense patiments extrems. I, potser per això, no em fa por. Sé que vindrà, algun dia... Sé que és un pas que s'ha de fer. I sé que l'hauré de fer jo, tota sola. Sigui on sigui, i encara que estigui envoltada de molta gent, seré jo -i ningú més- qui el faci.

Encarar la vellesa, en canvi, és tot un altre tema. No em preocupa tant la mort, sinó com serà el camí per arribar-hi. Que si la vida s'allarga molts anys, i hi ha un deteriorament extrem, pot passar que un mateix es vagi convertint en un ésser sense capacitats físiques i/o mentals, i que no pot valdre's per si mateix... pensar en això sí que m'espanta.

Perquè llavors... com seran les meves passejades a l'hora del sol?

Il·lustracions

- 10 Reflexionem.** Marina Yúfera
11 *Carta oberta.* Tremp desembre 2020. Júlia Diumenjó
16 *Vellesa.* Cristina Rodríguez
20 *Vellesa té la “s” de saviesa.* Marina Yúfera
- 23 Escrivim.** Júlia Lloveras
24 *L’última plana.* Júlia Lloveras
31 *Laberinto de palabras.* Eva Marín
- 34 Desitgem.** Eva Marín
35 *Quan arribi l’hivern.* Judith Manobens
38 *Si pogués triar.* Clara Casanovas
41 *I, demà, què? (Locàs de l’home fàbrica)*
Júlia Diumenjó
45 *Ahir, ara i sempre.* Júlia Lloveras
- 50 Ficciónem.** Eva Marín
51 *Remedios.* Cristina Rodríguez
55 *La vellesa, un acudit de mal gust?* Eva Marín
- 62 Recordem.** Cristina Rodríguez
63 *Etapa final (La vellesa de la mare)* Eva Marín
67 *Un acabado perfecto.* Judith Manobens
70 *El último suspiro.* Clara Casanovas
74 *El amor es vida.* Marina Yúfera
- 78 Anem vivint.** Marina Yúfera
79 *Cambios.* Cristina Rodríguez
82 *La renovació constant de la vida.* Eva Marín
86 *Viure, viure fins a l’últim alè!* Judith Manobens
89 *Vellesa amb v de vida.* Clara Casanovas
92 *Carta oberta a Isabel.* Júlia Diumenjó
95 *La última aventura.* Marina Yúfera
- Portada.* Júlia Lloveras